

AVRUPA BİRLİĞİ ENERJİ ŞEBEKELERİNE GİRİŞ DÜZENLEMESİ

Dr. İrfan Akın*

Giriş

Önemi her geçen gün daha da artan enerji, özellikle de elektrik ve gaz, ticareti yapılan diğer mallar gibi kolaylıkla üretildikleri bölgeden uzakta bulunan tüketim alanlarına ulaştırılmamaktadır. Bunun için özel iletim kanallarına ihtiyaç duyulmaktadır. Enerjinin mobilitesini sağlayan bu hatlar bugün dünya siyasetinin başlıca çatışma konusunu oluşturmaktadır. Enerji kaynaklarına sahip olmak yetmemekte, eldeki bu enerjinin en rasyonel şekilde pazara ulaştırılması da gerekmektedir. Kendi iç pazarını oluşturmaya çalışan AB açısından durum daha da önemlidir. Birlik içerisinde yer alan farklı ülkelere ait enerji piyasalarının bütünleşmemesi AB'nin tek bir enerji politikası oluşturma hayallerini zora sokmakta, bu durum hem dünya siyasetindeki muhatapları karşısında AB'ye puan kaybettirmekte, hem de iç piyasada milli menfaatlerin ötesinde rasyonel bir fiyat mekanizmasının oluşmasını engellemektedir. AB çıkardığı enerji direktiflerinde iç pazarın oluşmasına yönelik adımlar atarken, diğer yandan da rekabetin korunması için gerekli tedbirlerin alınmasına büyük özen göstermiştir. Bu noktada enerji şebekelerine giriş şartlarının belirlendiği tarifelerin, belirlenme ve kontrol süreci hayati önem taşımaktadır. Bu çalışmada, rekabete dayalı bir enerji piyasasının temel şartı olan enerji şebekelerine giriş tarifelerinin AB kanun koyucusunun çıkardığı enerji direktiflerinde ne şekilde ele aldığı incelenmektedir. Bu büyük pazarın önemli bir aktörü olmaya hazırlanan ülkemiz için de bu düzenleme büyük önem arz etmektedir.

---

* LL.M. (Köln), İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

Dağıtım şebekesi özelleştirmelerinin arifesinde bulunduğumuz şu dönemde, gerek özelleştirilecek olan bu dağıtım şebekelerine giriş, gerekse kamunun elinde bulunan iletim şebekelerine giriş şartlarının belirlendiği enerji şebekelerine giriş tarifelerine ilişkin düzenlemeler, enerji sektöründeki rekabet ortamının yaratılması ve korunmasında ve de enerji temin güvenliğinin sağlanmasında hayati bir rol oynamaktadır.

Mevcut kurulu şebeke, bu şebekeyi kullanarak faaliyette bulunan elektrik ve gaz şirketleri için büyük önem taşır. Bu sebeple de şebekeye giriş için belirlenen önkoşullar, şebeke üzerinde gerçekleşen faaliyetlerde gerçek bir rekabet ortamının oluşmasının ve devamının en büyük teminatıdır. Avrupa Birliği de bu öneme binaen konuyu çıkardığı enerji direktiflerinde yeniden düzenlemiştir¹. Elt-Dir m. 20/I/1, önceden açıklanan bir tarifede belirlenen şartların yerine getirilmesiyle, talepte bulunan şirketin şebekeden yararlanmaya başlamasını, kanuni bir hakkın yerine getirilmesi olarak değerlendirmektedir².

Aşağıda sırasıyla şebekeye giriş düzenlemesinin tarafları, uygulanacak fiyat tarifesinin belirlenmesi ve denetlenmesine ilişkin süreç ve son olarak da fiyat tarifesi dışındaki şebekeye giriş ve bağlantı şartları incelenmektedir.

A. Düzenlemenin Tarafları

Enerji direktifleri, ülkelerin milli hukuklarına göre kimlerin şebekeye giriş için hak sahibi olması gerektiğini açık şekilde ortaya koyamamıştır. Elt-Dir m. 20/I/1'e göre şebekeye girişe ilişkin yapılan bu düzenleme, bütün serbest (*eligible/zugelassen*) tüketiciler için ve şebeke kullanıcıları arasında objektif kriterlere göre, bir ayrımcılık yapmaksızın uygulanır³.

Direktife göre öncelikle Elt-Dir m. 2 Nr.12'de⁴ tanımlanan serbest tüketiciler şebekeye giriş için talep hakkına sahiptir⁵. Bu

¹ Elt-Dir m. 20/I ve 23/II; Gaz-Dir m. 18/I ve 25/II.

² Elt-Dir m. 20/I/1 "Member States shall ensure the implementation of a system of third party access to the transmission and distribution systems based on published tariffs, applicable to all eligible customers and applied objectively and without discrimination between system users."

³ Elt-Dir m. 20/I/1 "... applicable to all eligible customers and applied objectively and without discrimination between system users."

⁴ Elt-Dir m. 2 Nr.12 "'eligible customers' means customers who are free to purchase electricity from the supplier of their choice within the meaning of Article 21 of this Directive;" Elektrik Piyasası Kanunu'nda da benzeri bir tanımlama bulunmaktadır m. 1 "Kurul tarafından belirlenen elektrik enerjisi miktarından daha fazla tüketimde bulunması veya iletim sistemine doğ-

müşteriler aynı direktifin 21. maddesi kapsamında kendi tercihlerine göre belirledikleri bir elektrik sağlayıcısından ürün almada özgür olan tüketicilerdir. Elt-Dir m. 21/I/c)'e göre Avrupa enerji piyasasının tamamen liberalleştiği 1.7.2007 tarihinden itibaren bütün nihai tüketiciler⁶ bu direktif kapsamındaki serbest tüketici tanımını içine girmektedir⁷.

Nihai tüketicilerin dışında, Avrupa Birliği çıkardığı elektrik direktifinin 20. maddesinin 1. fıkrasında şebeke kullanıcıları arasında ayrımcılık yapılmaması gerektiğini ifade edip, bu şebeke kullanıcılarını da şebekeye giriş talebinde bulunabilecek gruplar içine katmıştır. Bu hükme göre, yukarıda ortaya konan müşteri tanımı içinde yer almayan şebeke kullanıcıları da, şebekeye giriş konusunda talep hakkına sahiptir. Elt-Dir m. 2 Nr. 18 şebeke kullanıcılarını; elektrik iletim veya dağıtım şebekesine elektrik temin eden veya bu iletim veya dağıtım şebekesinden elektrik alan gerçek veya tüzel kişiler olarak tanımlamaktadır⁸. Gaz direktifi de benzeri bir tanımlama yapmıştır⁹.

Elektrik direktifi, şebekeye giriş hakkı iddiası konusunda üretici kavramını tanımlarken Elt-Dir m. 11 Nr. 2'de ifade edilen şekliyle kapsamı geniş tutmuştur¹⁰. Bu yorumla şebekeye elektrik sağlayan üretici firmalar şebeke kullanıcısı olarak değerlendirilip, şebekeye giriş talep hakkına sahip görülmüştür. Bu yolla şebekeye giriş talep edebilecek olan şebeke kullanıcılarının kapsamı üreticilerin de dâhil edilmesiyle genişlemiştir¹¹.

Diğer tartışılmalı bir konu da; enerji sektöründe sadece perakende satış alanında ya da diğer bir ifadeyle enerjinin sadece ticaretiyle iştiğal eden firmaların da bu direktif kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceğidir. Gaz direktifinin 18. maddesinin 1. fıkrasında bu tür şirketlerin şebekeye giriş talep hak-

---

rudan bağlı olması nedeniyle tedarikçisini seçme serbestisine sahip gerçek veya tüzel kişiyi ifade eder."

⁵ Gaz direktifi de aynı doğrultuda paralel hükümler içerir, Gaz-Dir m. 2 Nr. 28 ve m. 23.

⁶ Bu son tüketicinin gerçek ya da tüzel kişi olmasının bir önemi yoktur. Tek bir özel kişi de tüketici olarak şebekeye giriş talep hakkına sahiptir.

⁷ Elt-Dir m. 21/I/c) "*Member States shall ensure that the eligible customers are; ... c) from 1 July 2007, all customers.*"

⁸ Elt-Dir m. 2 Nr. 18 "*system users' means any natural or legal persons supplying to, or being supplied by, a transmission or distribution system;*"

⁹ Gaz-Dir m. 2 Nr. 23 "*system users' means any natural or legal persons supplying to, or being supplied by, the system;*"

¹⁰ Rosin/Krause, ET 9/2003 Special, 17, 21.

¹¹ Herrmann, Europäische Vorgaben zur Regulierung der Energienetze, 2005, s. 157.

kına sahip olduğu açık olarak belirtilmiştir¹². Dikey olarak bütünleşmiş bir perakende satış şirketi kendi ürettiği elektriği satıyorsa, üretici olarak şebekeye giriş için talep hakkına sahiptir. Sadece elektriğin perakende satışını yapan şirketler de satacakları elektriği önce almaları gerektiği için Elt-Dir m. 2 Nr. 7 ve 8 kapsamında büyük toptancı olarak müşteri statüsünde şebekeye girişi talep hakkına sahiptirler.

Aynı sorun sadece şebeke işleten şirketler için de söz konusudur. Bu şirketler ne sıfatla kendilerine ait olmayan başka bir şebekeden yararlanmayı talep edebileceklerdir. Elt-Dir m. 20/1'e göre üçüncü taraf konumundaki enerji şirketlerin iletim ve dağıtım şebekesine girebildiği bir sistemi, üye ülkeler oluşturmalı ve devamını da temin etmelidir¹³. O halde bu düzenlemenin amacı; üçüncü taraf olan (diğer) enerji şirketlerinin, mümkün olan en geniş kapsamdaki gaz ve elektrik şebekesine giriş hakkını garanti altına almaktır¹⁴. Böyle bir şebeke sisteminin oluşması, mevcut kurulu şebekelerin karşılıklı olarak birbirleri arasında giriş hakkına sahip olmasıyla sağlanır. Bu sebeple de sadece şebeke işleten firmaların da birbirlerine karşı giriş talep edebilmeleri, bu düzenlemenin bir gereğidir¹⁵.

Sonuç olarak bütün üreticiler, serbest tüketiciler, perakende satış yapan şirketler ve şebeke işleten firmalar şebekeye girişi talep hakkına sahiptirler.

Şebekeye giriş talebinin muhatabı elektrik ve gaz sektöründeki bütün iletim ve dağıtım şebekesi işletmecileridir. Burada şebeke işletmesinin ekonomik büyüklüğünün bir önemi yoktur. Şebekenin büyüklüğü ne olursa olsun bulunduğu bölgede tekelleşmişliğine sahip olacaktır ve bu hâkim durumunu kötüye kullanması bu düzenlemeye tabi tutularak engellenmektedir¹⁶.

¹² Gaz-Dir m. 18/I "Member States shall ensure the implementation of a system of third party access to the transmission and distribution system, and LNG facilities based on published tariffs, applicable to all eligible customers, including supply undertakings, and applied objectively and without discrimination between system users."

¹³ Elt-Dir m. 20/I "Member States shall ensure the implementation of a system of third party access to the transmission and distribution systems based on published tariffs, ..."

¹⁴ Böyle kapsamlı bir giriş hakkının önemi için bkz. De Wyl/Neveling, ZNER 2003, 182, 184, 187.

¹⁵ Rosin/Krause, ET 9/2003 Special, 17, 21.

¹⁶ Büdenbender ET 9/2003 Special, 2, 3; Kühling, Sektorspezifische Regulierung in den Netzwirtschaften 2004, s. 239 vd.

B. Şebekeye Giriş Düzenlenmesi

Şebekeye giriş talep hakkı temelde şebekeden yararlanma isteğini ihtiva eder. Daha basit bir ifadeyle elektrik şirketi, ticaretini yaptığı elektriği taşımak için, sahip olduğu yegâne imkân olan, bölgedeki elektrik şebekesini kullanmak için, şebekeyi işleten şirketten talepte bulunur¹⁷. Şebeke işletici firma bu talepleri değerlendirirken şebeke kullanıcıları arasında ayrımcılık yapmaksızın, objektif kriterlere göre şebekeye giriş için bir sistem belirleyip bunu uygulamalıdır¹⁸. Yeni enerji direktiflerinin bu durum için getirdiği yenilikle, Avrupa Birliği'ne üye ülkeler, bundan sonra şebekeye giriş talebinin ve bu talebe verilecek cevabın içeriğinin, açık ve net olarak önceden öngörülebilir olmasını sağlamakla yükümlüdürler¹⁹. Üye ülkelerin denetiminde bulunması gereken bu içerik; şebekeye giriş tarifesi ve diğer şebekeye giriş ve bağlantı şartları başlıkları altında incelenir. Aşağıda da bu başlıklar altında şebekeye giriş düzenlemesi incelenmektedir.

I. Şebekeye Giriş Tarifesi

Elt-Dir m. 23/II'e göre ülkelerin milli enerji piyasası düzenleme kurulları, şebeke işleticisi şirketin şebekeye giriş tarifesini veya en azından tarifeyi belirlerken esas aldığı metodu uygulamaya başlamadan önce, diğer bir ifadeyle yürürlük kazanmadan önce tespit etmeli (*fix/festlegen*) veya onaylamalıdır (*approve/genehmigen*)²⁰. Direktifte bu iki kavramın sınırları çizilmediği için kavramların kapsamı yorum yoluyla belirlenmelidir.

Milli düzenleme kurulları re'sen, şebeke işleticisinin müraعاتına gerek kalmaksızın genel, soyut karakterde veya kişiselleştirerek somut durumun özelliklerine göre tarifeyi ya da tarifeye esas olacak ilkeleri tespit edebilir²¹. Öte yandan düzenleme kurulu, şebekeye giriş tarifesine ilişkin yükümlülüklerini, onaylama enstrümanını kullanarak da yerine getirebilir. Bu durumda onaya sunulan bir tarife bulunmaktadır ve onaylanmadan önce bu tarifenin herhangi bir hukuki geçerliliği yoktur. Onaylama,

¹⁷ Rosin/Krause, ET 9/2003 Special, 17, 20.

¹⁸ Bkz. Elt-Dir m. 20/I; Gaz-Dir m. 18/I.

¹⁹ Herrmann, Europäische Vorgaben zur Regulierung der Energienetze, 2005, s. 158, 159.

²⁰ Elt-Dir m. 23/II "The regulatory authorities shall be responsible for fixing or approving, prior to their entry into force, at least the methodologies used to calculate or establish the terms and conditions for: ..."

²¹ Herrmann, Europäische Vorgaben zur Regulierung der Energienetze, 2005, s. 159.

şebekeye giriş aşamasında oluşabilecek rekabete aykırı yapıyı engelleyici bir enstrümandır.

Üye ülkeler bu iki düzenleme aracı arasında seçim hakkına sahiptirler. Şebeke işleticisi şirket onaylama sürecinin başlaması için gerekli olan müracaatı yapmaz veya geç yaparsa, düzenleme kurulu onaylama yerine tarifeyi veya tarifeye esas metodu tespit ederek piyasadaki muhtemel bir tıkanmanın önüne geçmelidir. Bu şekilde şebekeye girişe ilişkin yapılmış olan düzenlemenin etkinliği de korunmuş olur²². Yeni enerji direktiflerinin gerekçelerinde, birden fazla şebeke işleten firmanın ortaklaşa ve hatta şebeke kullanıcılarının onayıyla, birlikte onay için tek bir müracaat yapabilecekleri öngörülmüştür²³.

II. Şebekeye Giriş Tarifelerine ex-ante Müdahalenin Gerekliliği ve Ölçüsü

Elt-Dir m. 23/2/a)'e göre şebekeye giriş düzenlemesinin konusu, iletim ve dağıtım şebekelerine giriş tarifesidir²⁴. Gaz direktifi iletim ve dağıtım şebekelerine ek olarak sıvılaştırılmış doğal gaz tesislerine girişi de bu düzenleme kapsamında zikretmiştir²⁵. Bu tarifeler ya da en azından tarifelerin belirlenmesinde kullanılan metotlar düzenleme kurulları tarafından ya onaylanmalı ya da tespit edilmelidir. Tarifeler önceden belirlense bile, her şebekeye girişe ilişkin somut ücret belirlemesi devletin yetkili kurulu tarafından yapılmalıdır²⁶. Enerji şebekelerine giriş koşullarını belirleyen tarifeler, enerji sektöründe rekabete dayalı, liberal bir yapının oluşması için çok büyük önem arz etmektedir²⁷. Bu öneme binaen devlet, kurulları aracılığıyla bu alanda düzenleyici ve gerektiğinde de belirleyici rol oynamalıdır.

Tarifelerin belirlenmesinde esas alınan metotların milli düzenleme kurulları tarafından belirlenmesi, devletin bu sektördeki düzenleyici rolünün en hafif yansımasıdır. "Metot" (*the methodologies/die Methoden*) kavramı enerji direktiflerinde açık

²² Büdenbender, ET 9/2003 Special, 2, 7.

²³ Elt-Dir gerekçesi m. 18; Gaz-Dir gerekçesi m. 16.

²⁴ Elt-Dir m. 23/II/a) "connection and access to national networks, including transmission and distribution tariffs. ..."

²⁵ Gaz-Dir 18/I "Member States shall ensure the implementation of a system of third party access to the transmission and distribution system, and LNG facilities based on published tariffs, ..."

²⁶ Neveling, Danner (yayıncı), Ia B, kn. 338; Büdenbender ET 9/2003 Special, 2, 6.

²⁷ Kühling, Sektorspezifische Regulierung in den Netzwirtschaften 2004, s. 286.

olarak tanımlanmamıştır. Genel olarak metot, çerçevesi kural- larla önceden belirlenmiş bir bilgi edinme ve değerlendirme süre- cini ifade eder. Bu süreçte keyfiliğe yer yoktur. Devlet enerji şe- bekelerine giriş fiyatlarının belirlenmesinde işte böyle bir kural- lar manzumesini garanti etmelidir. Şebeke işleticisi şirketler de devlet tarafından ortaya konan bu metot aracılığıyla kendi şebe- keye giriş tarifelerini oluştururlar²⁸. Devlet bu düzenleme ala- nında çok geniş yelpazede müdahale imkânına sahiptir. Tarife- nin belirlenmesine esas olacak genel bir çerçeve veya daha ileri gidip net bir rakam tespit edebilir²⁹.

AB çıkardığı elektrik direktifinin 20 ve 23/I maddelerinde, şebeke işleten şirketin şebekeye giriş tarifelerini belirlerken ortaya koyacağı ticari tavrın, devlet tarafından yönlendirilmesi gerekli- liği fikrini açıkça ortaya koymuştur. Yukarıda da ifade edildiği gibi, enerji sektöründeki rekabet ortamının oluşması ve korun- ması için elzem olan ayrımcılıktan uzak bir şebekeye girişin te- mininde AB kanun koyucusu, bir veya daha fazla düzenleyici kurulla yapılacak olan etkin bir düzenlemenin kilit rol oynaya- cağı kanısındadır³⁰. Aynı şekilde tarife düzenlemesini de belirsiz- likleri, zaman ve para israfına sebep olan anlaşmazlıkları engel- leyici bir araç olarak görmektedir³¹.

Elt-Dir m. 23/2'de düzenleme kurulu tarafından tespit edi- lecek veya onaylanacak olan tarife ve metot Avrupa Komisyonu tarafından aynı düzeyde ele alınmıştır. Her iki düzenleme aracı da eşdeğer etkide düzenleme kabiliyetine sahip olmalıdır. Tarife üzerinde belirleyici etkisi olmayan soyut bir metot, etkili bir şe- bekeye giriş düzenlemesini sağlamayacağı gibi AB içerisinde re- kabeti temin eden yeknesak bir yapının oluşmasına da engel olacaktır. Bu sebeple metot düzenlemesi, önemli maliyet faktör- lerini somut ve kesin olarak ortaya koymalıdır. Fiyat oluşumuna

²⁸ Büdenbender, ET 9/2003 Special, 2, 6.

²⁹ Herrmann, Europäische Vorgaben zur Regulierung der Energienetze, 2005, s. 161.

³⁰ Elt-Dir gerekçesi m. 15; Gaz-Dir gerekçesi m. 13. Bunun içinde üye ülkelerin milli enerji düzenleme kurullarının geniş yetkilerle donatılması gerekmektedir.

³¹ Tarife belirlemede esas olacak kurulların düzenleme kurulu tarafından çok genel belirlendiği zaman, Almanya pratiğinde bir çok komplike ve uzun süreli anlaşmazlığın ortaya çıktığı görülmüştür. Bkz. Sacker RdE 2003, 300, 302; Alman yüksek mahkemelerinin konuyla ilgili verdiği kararlar için bkz. Herrmann, Europäische Vorgaben zur Regulierung der Energienetze, 2005, dpn. 711.

etki eden bütün maddi kriterler ex-ante olarak düzenlenmelidir³². Net olmayan genel ilkelerin geçerliliği yoktur. Aşağıda tarife düzenlemesine ilişkin bu maddi kriterler ele alınmıştır.

III. Zorunlu Yatırımlar

Enerji direktiflerinde, enerji şebekelerine giriş fiyatlandırmasına esas olacak maddi kriterleri doğrudan tanımlayan ya da düzenleyen bir hüküm bulunmamaktadır. Şebekeye giriş ücretlerinin önemi göz önüne alındığında, böyle bir maddenin olmayışı, temeldeki metodolojik belirsizliğin devamı olarak nitelendirilebilir³³. Yine de enerji direktiflerinin içinde, şebekeye giriş ücretinin hesaplanmasına dair dağınık veriler bulunmaktadır.

Elt-Dir m. 23/2/a)' ya göre tarife veya metot öyle düzenlenmeli ki, şebekeye giriş için talep edilen ücret, en az şebekenin sağlıklı bir şekilde çalışmasını garanti altına alacak, zorunlu yatırımların yapılmasını mümkün kılacak seviyede olmalıdır³⁴. Bu madde stratejik ve ekonomik değerlerine binaen enerji şebekelerine gösterilen önemin olağan bir yansımasıdır. Bu hüküm, şebekenin sağlıklı bir şekilde fonksiyonlarını yerine getirmesi için yapılması gereken masrafların finansmanını sağlayacak asgari bir ücret tarifesi öngörmektedir³⁵. Şebekeye giriş tarifesinde talep edilmesi emredilen bu asgari fiyat, Elt-Dir m. 3/VII de ifade edilen temin güvenliği için alınması gereken tedbirler kapsamında mütalâa edilebilir³⁶. Tarife, gelecekteki öngörülebilir gerekli şebeke yatırımlarının cazibesini koruyup, gerçekleştirilmesini sağlayacak şekilde düzenlenmelidir. Yoğun rekabet sonucu tarifelerde düşük tespit edilen şebekeye giriş ücreti, enerji şebekeleri için gerekli olan yatırımların ertelenmesine veya hiç yapılmamasına neden olmakta, bu da gelecekte Kaliforniya örneğinde olduğu gibi elektrik kesintilerini kaçınılmaz kılmaktadır. Diğer se-

³² Jones, EU Energy Law, Cilt 1 2004, kn. 3.19; Neveling, Danner (yayıncı), Ia B, kn. 340 vd.; Büdenbender ET 9/2003 Special, 2, 7; Säcker RdE 2003, 300, 302.

³³ Koenig, WuW 2004, 247, 247.

³⁴ Elt-Dir m. 23/II/a) "These tariffs, or methodologies, shall allow the necessary investments in the networks to be carried out in a manner allowing these investments to ensure the viability of the networks; ..."

³⁵ Büdenbender ET 9/2003 Special, 2, 11; Theobald/Hummel, ZNER 2003, 176, 177.

³⁶ Elt-Dir m. 3/VII "Member States shall implement appropriate measures to achieve the objectives of social and economic cohesion, environmental protection, which may include energy efficiency/demand-side management measures and means to combat climate change, and security of supply."

beplerin yanı sıra yetersiz şebeke yapısı bu eyaletteki elektrik kesintilerinde önemli rol oynamıştı³⁷.

Özel girişimin hâkim olduğu bir ekonomide, özel teşebbüsler gelecekte yapmaları gereken yatırımları kendi takdirleri çerçevesinde planlar ve gerçekleştirirler. Fiyatlar, yapılan bu yatırımlara paralel olarak belirlenir. Devlet, çıkarılan enerji direktifleri kapsamında özel teşebbüslerin bu takdir alanlarına müdahale etme hakkına kavuşmaktadır. Piyasada serbest oluşan fiyat mekanizmasına böyle bir müdahale beraberinde bazı soruları da getirmektedir; Elt-Dir m. 23/II/a)'da vurgulanan "zorunlu yatırımlar" (*the necessary investments/die notwendigen Investitionen*) kavramının içi doldurulurken ne ölçüde teşebbüsün kendi takdir hakkına bırakılacak ve ne ölçüde bu alana devletin müdahalesine izin verilecek? Enerji direktiflerinin sistematüğinden, şebekenin sahip olduğu kabiliyetleri devam ettirebilmesi için gerekli olan yatırımların zorunlu yatırım olarak değerlendirilmesi gerekliliği anlaşılmaktadır³⁸. Şebekenin işletimi, bakımı ve genişletilmesi dışında şebeke işleten şirket, şebekenin uzun süreli kabiliyetlerini korumasından ve şebeke kapasitesine yönelik uygun miktardaki talebi karşılamasından sorumludur³⁹. Uzun vadeli uygun miktardaki talebin karşılanmasını sağlamak amacıyla yapılan yatırımlar, bu kapsamda zorunlu yatırımlardır. Enerji direktiflerinin şebeke işletenin sorumluluğuna ilişkin sağladığı verilerden anlaşılmaktadır ki⁴⁰; şebeke işleten şirket, uygun miktardaki talebi karşılamak için şebekenin kabiliyetlerini güvence altına alma hususunda kanuni yükümlülük altındadır. Yatırımlara ve yapılacak yatırımlar konusundaki öngörülere ilişkin kanuni sorumluluk, şebeke işleten şirkete aittir. Bu kanuni yükümlülüğe binaen devlet, yapacağı tarife düzenlemelerinde şebeke işleten şirketin öngörülerini göz önünde bulundurmalıdır. Sonradan bu öngörülerin yanlış olduğunun anlaşılması, bu durumu deđiştirmez⁴¹. Bu tutum AB kanun koyucusunun şirketle-

³⁷ *Schneider*, ZweR 2003, 381, 384. Avrupa'da da ardı ardına meydana gelen elektrik kesintileri, yetersiz enerji şebekelerinin oluşturduğu risk konusundaki bilinci artırmıştır, *das Handelsblatt* 29.9.2003, nr. 187, s. 6.

³⁸ Eğer bu yatırımlar şebeke işleten şirketin şebeke faaliyetlerini sorunsuz yerine getirebilmesi için kaçınılmaz ise, *Herrmann*, Europäische Vorgaben zur Regulierung der Energienetze, 2005, s. 163.

³⁹ Elt-, Gaz-Dir m. 2 nr. 4 ve 6.

⁴⁰ Elt-Dir m. 9/a) ve 14/I; Gaz-Dir m. 8/I/a) ve 12/I.

⁴¹ *Büdenbender*, Kühne (yayıncı) Berg- und Energierecht im Zugriff europäischer Regulierungstendenzen, 2004, 65, 98 vd.

rin yatırım kararlarını almadaki takdir haklarının korunmasına verdiği önemi gösterir.

Öte yandan enerji direktifleri üye ülkelere, şebeke işleten şirketlerin ileriye dönük enerji yatırımlarını planlamadaki takdir haklarına müdahale yetkisi vermektedir. Elektrik direktifinin gerekçesinin 18. maddesine göre, üye ülkelerin enerji düzenleme kurulları, uzun vadede talebe yönelik hareket edilmesinden ve dağınık üretim yapısından kaynaklanan azalan şebeke maliyetlerini göz önünde bulundurmak zorundadırlar⁴². Enerji direktiflerinin gerekçelerinden çıkarılan bu hüküm doğrultusunda üye ülke, talebe yönelik hareketin sonucu olarak azalan bir şebeke kullanımı öngörürse, şebeke işleticisinin bazı yatırım niyetlerini, tarife düzenlemesinde desteklemeyebilir⁴³.

Zorunlu yatırımlar kavramının yorumu, şebeke işleten şirketin takdir hakkının korunması ile devletin düzenleme kapsamındaki müdahaleleri arasında denge gözetilerek yapılmalıdır. Üye ülkelerin milli enerji düzenleme kurulları, tarafların bu çıkarlarını, piyasa şartlarını, rekabetin korunması ve enerji temin güvenliği gibi konuları da gözeterek enerji şebekelerine giriş tarifelerini tespit etmeli veya onaylamalıdır⁴⁴.

IV. Tarifelerin Uygunluğu

Elt-Dir m. 23/IV'e göre enerji denetleme kurulları, enerji şebekelerine giriş tarifelerinin veya bu tarifeyi belirleme metotlarının uygunluğunu (*proportionate/angemessen*) garanti etmelidirler⁴⁵. Diğer bir ifadeyle *ex-ante* kontrol sayesinde tarife baştan uygun olarak düzenlenmelidir⁴⁶. Uygunluk kriterinin tanımı enerji direktiflerinde net bir şekilde yapılmadığı için yorumla bu kavramın içinin doldurulması gerekmektedir. Bu durumda dev-

⁴² Elt-Dir gerekçesi m. 18 "... In carrying out these tasks, national regulatory authorities should ensure that transmission and distribution tariffs are non-discriminatory and cost-reflective, and should take account of the long-term, marginal, avoided network costs from distributed generation and demand-side management measures."; Gaz-Dir gerekçesi m. 16.

⁴³ Herrmann, Europäische Vorgaben zur Regulierung der Energienetze, 2005, s. 163, 164.

⁴⁴ Theobald/Hummel, N&R 2004, 2, 6 vd.

⁴⁵ Elt-Dir m. 23/IV "Regulatory authorities shall have the authority to require transmission and distribution system operators, if necessary, to modify the terms and conditions, tariffs, rules, mechanisms and methodologies referred to in paragraphs 1, 2 and 3, to ensure that they are proportionate and applied in a non-discriminatory manner."; Gaz-Dir m. 25/IV.

⁴⁶ Theobald/Hummel, ZNER 2003, 176, 178; Schütz/Tüngeler, RdE 2003, 98, 104; Rosin/Krause ET 9/2003 Special, 17, 22.

reye direktiflerin gerekçeleri girmektedir. Bu gerekçeler direktiflerin temel felsefesini ortaya koyduğu için yorumlama faaliyetinde özel önemi haizdirler⁴⁷. Enerji direktiflerinin gerekçelerinden sağlanan veriler ışığında yapılan bir yorumla, şebekeye giriş tarifeleri objektif, ayrımcılık yapmayan, şeffaf ve maliyet eksenli düzenlenmelidir. Ayrıca uzun vadede, talebe yönelik hareket edilmesinden ve dağınık üretim yapısından kaynaklanan azalan şebeke maliyetleri de göz önünde bulundurulmalıdır⁴⁸. Bu kriterler, uygun tarifeyle ilişkin verilerin yorumunda yol gösterici olacaklardır. Aynı şekilde direktifler dışında elektrik ve gaz ticareti tüzükleri ve AB Anayasası 81. maddesi gibi birincil kaynaklar da yorumlamada önemli rol oynamaktadır.

1. Maliyet Faktörü

Enerji şebekelerine giriş ücretlerinin maliyeti yansıtır (*cost-reflective/kostenorientiert*) şekilde belirlenmesi kıstası, tarife düzenlemesinin tartışmalı birçok konusuyla doğrudan veya dolaylı olarak etkileşim halindedir⁴⁹.

Uygun maliyet belirleme kıstaslarının tespiti, sadece şebekeye giriş ücreti düzenlemesinin esasını oluşturmaz, onun da ötesinde bütün şebeke düzenlemesinin hassas noktasını teşkil eder⁵⁰. Bu kriterlerin seçiminde düzenleyici kurul bir ikilem içine düşmektedir. Kurul maliyet belirleme kıstaslarını gevşek düzenlerse, bu şebeke kullanım ücretlerinin artmasına neden olur. Gelirlerini maliyet olarak göstermek, şebeke işleten şirketin her zaman için en olağan amacı olacaktır⁵¹. Buna ek olarak doğal monopol olan şebeke işleten şirketin, rakip firmaların baskısı olmadığı için yapısal olarak maliyetleri düşürmek ve pazarda daha verimli faaliyette bulunmak gibi bir kaygısı olmayacaktır⁵². Düzenleyici maliyet kıstası, şebeke işleten şirketin açıkladığı bütün maliyetlerin geniş ölçüde değerlendirilmesini mümkün kılıyorsa, devletin şebekeye giriş tarifelerini düzenlemek için ortaya koyduğu bu model, şebeke işleten şirketin daha verimli ça-

⁴⁷ Wegener, Callies/Ruffert, m. 220, kn. 14.

⁴⁸ Jones, EU Energy Law, Cilt 1 2004, Kn. 3.17; Theobald/Hummel, ZNER 2003, 176, 178; Kühling, N&R 2004, 12, 12; Rosin/Krause, ET 9/2003 Special, 17, 22.

⁴⁹ Herrmann, Europäische Vorgaben zur Regulierung der Energienetze, 2005, s. 166.

⁵⁰ Kühling, Sektorspezifische Regulierung in den Netzwirtschaften 2004, s. 286; Richmann, ET 2004, 134, 134.

⁵¹ Hammerstein/Schlemmermeier, VIK-Mitteilungen 4/2004, 78, 78.

⁵² Wiedmann/Langerfeldt, ET 2004, 158, 158.

lışmasını teşvik edici nitelikten yoksun olacaktır. Böyle bir durumda şebeke işleten şirket, doğal monopol olmasından kaynaklanan gayri ciddi hareket tarzından vazgeçip, maliyetleri düşürücü, rasyonel piyasa davranışlarını benimsemeyeceği için, enerji şebekelerine giriş tarifesi için öngörülen düzenleme modeli amacına ulaşamayacaktır⁵³. Yükselen şebekeye giriş ücretleri öncelikle şebeke kullanıcıları üzerinde mali bir yük oluşturacak ve akabinde de bu yük, perakende satıcılar üzerinden son tüketiciye yansiyacaktır. Dikey olarak bütünleşmiş bir enerji teşebbüsünün parçası olan şebeke işleten şirket, elde ettiği bu yüksek kârla ana şirketin enerji sektöründeki diğer kısımlarını mali açıdan destekleyerek çapraz sübvansiyon yapmış olacak ve böylece de sektördeki rekabet ortamını tahrif edecektir⁵⁴. Rekabetin olmadığı böyle bir ortamda çapraz sübvansiyona dayalı düşük fiyat baskısına dayanamayan rakip firmalar pazardan çıkacak ve oluşan fiili monopolün sonucunda yine son tüketiciler mağdur olacaktır. Enerji şebekelerine giriş tarifelerinin düzenleme şekline bağlı olarak ortaya çıkabilecek bu durum, bu tarifelerin enerji sektörü için ne denli önemli olduğunu göstermesinin yanı sıra, enerji direktiflerinin temel amacı olan sektörde rekabet ortamının yaratılması fikrinin karşısında büyük tehdit oluşturmaktadır.

Öte yandan enerji düzenleme kurulu şebekeye giriş tarifesinde sıkı bir maliyet belirleme kistası tespit ederse, enerji şebekelerini işleten şirketler kendilerine ait, etkin ve güvenli bir şebeke yapısı için yatırım yapma motivasyonundan mahrum kalacaklardır⁵⁵. Gerçi şebeke kullanıcıları için şebekeye giriş kolaylaşmakta, rekabet ortamı kısa süreli de olsa desteklenmekte ve çapraz sübvansiyon riski azalmaktadır. Buna karşın şebeke altyapısının yetersiz yatırımlar nedeniyle tehlikeye düşmesi tehlikesi ufukta görünmektedir. Enerji şebekelerinde rekabeti destekleyici nitelikteki bu tutumun, enerji temin güvenliğini azaltıcı bir yan etkisi bulunmaktadır⁵⁶. Aynı şekilde enerji direktiflerinin amacı olan işleyen bir Avrupa enerji pazarının

⁵³ Geradin, *The Liberalisation of State Monopolies in the European Union and Beyond 2000*, 181, 186; Richmann, *ET 2004*, 134, 134 vd.

⁵⁴ Böyle bir durumda enerji düzenleme kurullarına büyük görev düşmektedir. AB çıkardığı yeni düzenlemelerle bu kurulların önemine vurgu yapmıştır.

⁵⁵ Kühling, *Sektorspezifische Regulierung in den Netzwirtschaften 2004*, s. 286 vd.

⁵⁶ Kaliforniya örneği yukarıda verilmişti. Bkz: Kutschke/Möller/Nissen/Weißenfels, *ET 2004*, 139, 140.

oluşumu da tehlikeye girmektedir. Çünkü Avrupa'daki milli enerji pazarlarının birlikte gelişimi, enerji şebekelerine yapılacak büyük miktarlardaki yatırımla mümkündür⁵⁷. Devletlerarası yeterli enerji şebekeleri altyapısı olmadan, AB ülkelerinin milli sınırlarının ötesinde bir rekabet ortamının oluşması imkânsızdır⁵⁸.

Yukarıda sonuçlarıyla birlikte ortaya konan iki uç örnek göstermektedir ki, maliyetlerin ne şekilde yansıtılacağını gösteren maliyet kıstasının seçimi, enerji sektöründe büyük dalgalar meydana getirmektedir. Bu kıstas belirlenirken her iki enerji direktifinde⁵⁹ de vurgulanan enerji sektörünün iki temel amacı olan rekabet ortamının yaratılması ve enerji temin güvenliğinin sağlanması arasındaki hassas denge iyi gözetilmelidir⁶⁰.

Alman literatüründe bu konuda iki tür yaklaşım bulunmaktadır⁶¹. İlki bütün maliyet yaklaşımıdır. Bu maliyet kriterinin esas alındığı hesaplamalarda, şebeke işleten şirketin fiiliyatta gerçekleştirmiş, geçmişteki bütün maliyetleri, sunduğu her bir hizmete dağıtılır, (*Top-Down-Ansatz*). Gerçekleşen bu toplu maliyet, alt masraf kategorilerine ayrılır ve bu masrafları yapanlar tespit edilir. Örnek hesaplamalar yardımıyla her masraf yapıcısının payı yapılan her masrafla bağlantılı olarak araştırılır⁶². Bu yolla, belirlenecek ürün fiyatlarının, gerçekleşen toplu maliyetlerin çok üzerinde olması ve bunun doğal sonucu olan monopol kârı engellenebilecektir. Yine böylece hizmetlerin ücretlerinde

⁵⁷ Roels, ET 2005, 152, 152 vd.

⁵⁸ Herrmann, Europäische Vorgaben zur Regulierung der Energienetze, 2005, s. 167, 168.

⁵⁹ Elt-, Gaz-Dir m. 3/1 "Member States shall ensure, on the basis of their institutional organisation and with due regard to the principle of subsidiarity, that, without prejudice to paragraph 2, electricity undertakings are operated in accordance with the principles of this Directive with a view to achieving a competitive, secure and environmentally sustainable market in electricity, and shall not discriminate between these undertakings as regards either rights or obligations."

⁶⁰ Enerji şebekelerine giriş tarifelerinde yer alan şebekeye giriş ücreti düzenlemesinin dengeleyici karakteri için bkz. Theobald/Hummel, N&R 2004, 2, 6 vd.

⁶¹ Enerji sektöründe etkin bir maliyet düzenlemesi taraftarı olanlar, Kühling, Sektorspezifische Regulierung in den Netzwirtschaften 2004, s. 292 vd. ve Richmann, ET 2004, 134, 134 vd.; Bütün maliyet yaklaşımını benimseyenler, Schmidt-Preuß, Schmidt, Dieter (yayıncı), Energierecht zwischen Umweltschutz und Wettbewerb 2002, 28, 63, Seeger, Die Durchleitung elektrischer Energie nach neuem Recht 2001, 201 vd. ve Kutschke/Mölder/Niessen/Weißenfels, ET 2004, 139 vd.

⁶² Kühling, N&R 2004, 12, 13; Kühling, Sektorspezifische Regulierung in den Netzwirtschaften 2004, s. 289.

ayrımcılık yapılmaması sağlanacaktır. Bu yaklaşımın bazı sorunlu yanları da vardır. Gerçekleşmiş bütün maliyetlerin göz önünde bulundurulması, şebeke işleten şirketin geleceğe yönelik etkin bir piyasa faaliyetinde bulunmasını teşvik edici olmayacaktır. Ayrıca maliyet dağıtım tabloları manipülasyona da maruz kalabilir. Sonuç olarak, pratikte şebeke ekonomilerinde nispeten yüksek olan adi masraflar sadece belli şartlar altında şebeke kullanıcılarına yansıtılmaktadır. Bu yaklaşımda bütün masraflar değerlendirileceğinden, yüksek maliyetler beraberinde yüksek şebekeye giriş ücretlerini de getirecektir⁶³.

İkincisi etkin maliyet yaklaşımıdır. Bu modelde şebeke işleten şirketin sadece sağlıklı şekilde işleyen rekabet ortamında oluşabilecek maliyetleri göz önünde bulundurulur. İdeal bir şebeke yapısında, analitik bir araştırmaya dayalı olarak bulunan, şebekenin verimli bir şekilde hizmet sunabilmesi için yapılması gereken masraflar bu kapsamda mütalâa edilir⁶⁴. Düzenleme yoluyla tespit edilen fiyatlar, geçmişte gerçekleşen maliyetlerden bağımsız olarak hesaplanır. Tekel zamanında inşa edilen şebekelerin verimsizliği, şebeke kullanıcılarına yansıtılmamaktadır. Bunun için de şebekelerin verimli hale getirilmesine yönelik ekonomik teşvik programları uygulanmaktadır⁶⁵. Böylece yüksek şebekeye giriş ücretleri ve buna bağlı rekabeti tahrif edici çapraz sübvansiyon riski ortadan kalkacaktır⁶⁶.

Etkin maliyet yaklaşımı Almanya'da telekomünikasyon ve posta sektörlerinde uygulama bulup, gelişti. Bu modelin enerji sektörüne aktarılabilirliği, bu alanda yeterli tecrübenin olmaması nedeniyle tartışma konusu olmuştur⁶⁷. Telekomünikasyon alanındaki hızlı teknolojik değişim ve bunun beraberinde getirdiği modernizasyon baskısı, bu sektördeki şirketler için telekomünikasyon şebekelerine yatırım yapılıp, verimli hale getirilmesi konusunda her zaman etkili bir motivasyon unsuru olmuştur. Böyle bir ortamdaki telekomünikasyon şirketlerinin etkin bir

⁶³ Kundan, Danner II B 1, kn. 56 vd.; Vogelsang, MMR 1998, 594, 596 vd.

⁶⁴ Kühling, Sektorspezifische Regulierung in den Netzwirtschaften 2004, s. 290 vd.

⁶⁵ Koenig/Rasbach, IR 2004, 26, 27.

⁶⁶ Herrmann, Europäische Vorgaben zur Regulierung der Energienetze, 2005, s. 169.

⁶⁷ Etkin maliyet yaklaşımının enerji sektöründe uygulanması taraftarları, Kühling, Sektorspezifische Regulierung in den Netzwirtschaften 2004, s. 292 vd., Monopol Komisyon' u 15. raporu kn. 260; Karşı olanlar, Koenig/Rasbach, IR 2004, 26 vd. sadece *ultima ratio* (en son çare) olarak görüyor, Kutschke/Möller/Nissen/Weißenfels, ET 2004, 139, 143.

hizmet sunumu için gerekli olan ideal şebeke yapısına sahip olma olasılığı daha yüksektir. Çünkü yapılan zorunlu yatırımlar beraberinde modernizasyonu, daha fazla şebeke kullanım imkânını ve daha fazla kazanç getirecektir.

Öte yandan enerji sektöründeki şebeke yapıları telekomünikasyon alanındakilere oranla faaliyet süreleri daha uzundur ve telekomünikasyon sektöründeki gibi bir modernizasyon baskısı enerji şebekeleri için söz konusu değildir. Verimsiz enerji şebekesi altyapılarının sökülüp yenilerinin inşası çok büyük maliyet kalemlerini gerektirmekte ve buna karşın telekomünikasyon alanında olduğu gibi beraberinde bir modernleşmeyi ve gelir artışını da getirmemektedir⁶⁸. Bu sebeplerden dolayı etkin bir hizmet sunumunun gerektirdiği ideal bir şebeke yapısının enerji sektöründe gerçekleşmesi zordur. İdeal yapıdaki şebeke modeli üzerinden yapılan maliyet hesaplamasının, enerji şirketlerini yeni altyapı yapımından uzaklaştırması da bu modelin diğer bir sorunu tarafıdır.

Almanya'da hangi modelin tercih edilmesi gerektiği hala tartışma konusuyken, diğer üye ülkelerde de şebekeye giriş ücretlerinin ne şekilde belirleneceği konusunda bir politika birliği yoktur⁶⁹. Burada unutulmaması gereken nokta, her iki sistemin de beraberinde getirdiği faydaları ve problemleri vardır. Yetkili düzenleme makamına, maliyet ya da diğer bir ifadeyle ücret kriterlerini belirleme ve bu kriterler arasında yer alan farklı opsiyonlar arasında seçim yapma hakkı tanınmaktadır⁷⁰. Maliyet kriterinin uygulamasında oluşan boşluklar, hesaplama ile ilişkin verilerin standartlaştırılması, örnek olabilecek⁷¹ piyasalarla karşılaştırılması ve maliyetlerin ispatlanması, analitik maliyet modellerinin kullanılması gibi verimliliği artırıcı metotların kullanılmasıyla doldurulabilir⁷².

AB enerji şebekeleri düzenlemesinin de belli bir maliyet kriteri için tavır takınıp takınmadığı yoruma açıktır. Enerji direktiflerinin, maliyete endeksli bir şebeke ücret tarifesinin belirlenmesi isteği, bütün maliyet yaklaşımını tercih ediyor diye yorum-

⁶⁸ Koenig/Rasbach, IR 2004, 26, 28.

⁶⁹ Härle/Sürig, ET 2004, 506, 508.

⁷⁰ Koenig, WuW 2004, 247, 247.

⁷¹ Elektrik için gaz ve gaz içinde elektrik piyasası karşılaştırılabilir piyasalardır.

⁷² Kühling, Sektorspezifische Regulierung in den Netzwirtschaften 2004, s. 314 vd.

lanamaz. Çünkü enerji direktiflerinde vurgulanan “maliyete endeksli” ifadesinden hem bütün hem de etkin maliyet yaklaşımı anlaşılabilir⁷³ ve her ikisi de bu direktiflerin verileriyle uyum içindedir⁷⁴. AB düzenlemesi, maliyeti baz alan bir ücret hesaplama yöntemi istemektedir. Bazı çevreler maliyet belirlemede hangi kriter esas alınırsa alınsın, milli düzenleme kurulunun tavrını ve hareket alanını daha belirleyici bulmaktadır. Enerji düzenleme kurullarının tavrı da genelde şebeke ücretlerinin düşmesinden yana olmaktadır⁷⁵. Yine uzun süredir üye ülkelerde gerçekleştirilen düzenleme faaliyetlerinde de etkin maliyet yaklaşımına yönelik bir eğilim gözlenmektedir⁷⁶.

a) Maliyet Belirleme Metotları

Maliyet belirleme metotları, tespit edilen maliyet kriterlerinin uygulanmasını ve kontrol edilmesini sağlamaktadır. Devletin yetkili kurullar aracılığıyla fiyatları belirlemesinde iki yöntem söz konusudur⁷⁷. İlk olarak denetleme kurulu maddi verileri bir yana bırakıp, sadece piyasadaki elde edilen verilerle hareket etme yoluna gitmektedir. Şebekeye giriş ücreti, gerek iç piyasadaki farklı bölgelerdeki hizmet sağlayıcıların ücret verileriyle, gerekse de, nadir de olsa, yurtdışındaki şebeke şirketlerinin ücret verileriyle karşılaştırılarak belirlenir. Böylece fiyatlardaki aşırı farklılıklar kolayca tespit edilebilir. Seçilen maliyet kriterine göre ortalama piyasa verileri yerine uç rakamlar da (belirlenen konulardaki) değerlendirmeye alınabilir. Aynı şekilde bölgelerdeki yapısal farklılıklar da göz önüne alınarak bazı indirim ve artırımlar yapılabilir⁷⁸.

İkinci metot da şebeke işleten şirketin maliyetleri ve cirosu, seçilen maliyet kriterinin verileri ışığında değerlendirmeye alınır. Yapılan masrafların gerekliliği araştırılır. Ayrıca maliyetler ve ciro arasında uygun bir ilişki olup olmadığı kontrol edilir. Bu hesap-

⁷³ Kühling, N&R 2004, 12, 13.

⁷⁴ Engelsing, Säcker, § 19 GWB kn. 330; Koenig/Rasbach, IR 2004, 26, 26; Koenig, WuW 2004, 247, 247.

⁷⁵ Härle/Sürig, ET 2004, 506, 508 vd.

⁷⁶ Herrmann, Europäische Vorgaben zur Regulierung der Energienetze, 2005, s. 181.

⁷⁷ Büdenbender, Kühne (yayıncı) Berg- und Energierecht im Zugriff europäischer Regulierungstendenzen, 2004, 65, 93 vd.

⁷⁸ Almanya pratiği için bkz. Richmann, ET 2004, 134, 137; Kundan, Danner, II B 1, kn. 40 vd.

lamada işletme biliminin verilerinden de yararlanır. Gerekirse diğer şebeke firmalarıyla karşılaştırma da yapılabilir⁷⁹.

Direktiflerde yer alan "maliyet yansımaları" kavramının, piyasa karşılaştırmasına dayalı bir maliyet araştırma konseptini başlıca araştırma metodu olarak kabul edip etmediği, alman hukuk literatüründe tartışma konusudur⁸⁰. Bazı çevreler piyasa karşılaştırmasını extern bir maliyet araştırma metodu olduğunu ve seçilen maliyet kriterinin uygulanmasına sadece yardım edebileceği görüşündedirler⁸¹.

Karşı görüşe göre, piyasa karşılaştırması prensibi maddi maliyet verilerini sadece piyasadan elde eder. Karşılaştırma kriteri olarak kullanılan şebeke işleten şirket, kendi tarifelerinin geleceğe yönelik olarak düzenlenmesinden haberi olmayacaktır. Elt-Dir m. 23/2 getirdiği sistemde, devlet tarafından kabul edilen şebekeye giriş tarifesi, karşılaştırma kriteri olarak kullanılan şebeke işleticisinin ileriye dönük yapılan kendi fiyat düzenlemesini bilmesini talep etmektedir. Devlet tarafından belirlenen tarife düzenlenmesinin temel noktası maliyet gözlemlemesi olmalıdır⁸².

Eğer bütün maliyet kriterleri göz önüne bulundurulurken, dış maliyet araştırması yardımıyla bir tarife düzenlemesi yapılacaksa, denetleme kuruluna büyük iş düşecektir. Almanya pratiğinde yüzlerce şebeke işleten şirket bulunması böyle bir karşılaştırmayı güçleştirmektedir. Almanya'da elektrik ve gaz sektöründe şebeke işleten şirketler, hesaplama yöntemiyle fiyat belirleme konusunda yapılan toplu anlaşmalar sayesinde yeterince tecrübe sahibi olmuşlardır⁸³. Bu nedenle hesaplama dayalı fiyat belirleme yönteminin asıl yöntem olması gerekliliği, Avrupa'nın bu gelişmiş enerji pazarında ağırlık kazanmaktadır. Pi-

⁷⁹ Bkz. *Büdenbender, Kühne* (yayıncı) *Berg- und Energierecht im Zugriff europäischer Regulierungstendenzen*, 2004, 65, 94.

⁸⁰ Piyasa karşılaştırmasını tek ve başlıca maliyet araştırma metodu olarak kabul etmeyenler *Kühling*, N&R 2004, 12, 12 dpn. 9; *Koenig/Rasbach*, IR 2004, 26 vd.; *Schütz/Tüngler*, RdE 2003, 98, 105; Kabul edenler *Rosin/Krause*, ET 9/2003 Special, 17, 23; *Theobald/Hummel*, ZNER 2003, 176, 178; *Büdenbender, Kühne* (yayıncı) *Berg- und Energierecht im Zugriff europäischer Regulierungstendenzen*, 2004, 65, 94 vd.

⁸¹ *Kühling*, N&R 2004, 12, 12 dpn. 9.

⁸² *Büdenbender, Kühne* (yayıncı) *Berg- und Energierecht im Zugriff europäischer Regulierungstendenzen*, 2004, 65, 94 vd. *Büdenbender, Kartellrechtliche Kontrolle der Netznutzungsentgelte nach dem Vergleichsmarktprinzip*, 2004, 85 vd.

⁸³ *Büdenbender, Kühne* (yayıncı) *Berg- und Energierecht im Zugriff europäischer Regulierungstendenzen*, 2004, 65, 95.

yasa karşılaştırması sadece tamamlayıcı özellikte olabilir. Bu şekilde şebeke işleticiler kategorilere ayrılıp, her biri için ayrı maliyet hesaplama yöntemi belirlenebilir. Ayrıca denetleme kurulu şebeke işleten şirketin kendi içinde belirlediği metodu onaylamakla da yetinebilir.

Maliyet araştırmasında başka yardımcı metotlarda devreye sokulabilir⁸⁴. Böyle bir destekleyici yöntem olan piyasa araştırması konsepti piyasadaki fiyat bütünlüğünü bozan uygulamaları daha çabuk tespit eder ve böylece denetleme kurulunun yükünü hafifletir. Ayrıca böyle bir piyasa karşılaştırması yaklaşımı şebeke işleten şirketler arasında fiyat baskısı oluşturacak, düzenleme kurulunun bilgilenme problemini de azaltacaktır. Elt-Tüz m. 4/I açık şekilde sınır ötesi işlemlerde piyasa karşılaştırmasını zorunlu görmektedir⁸⁵. Aynı şekilde diğer şebeke ekonomilerinde uygulana gelen maliyet beyineleri, price cap süreci, analitik çözümlenmeli maliyet modeli gibi maliyet belirleme yöntemleri de enerji sektörüne aktarılabilir⁸⁶.

b) Maliyet Faktörünün Etkileri

Enerji direktifleri tarifelerin uygulamaya konulmasını talep etmektedir⁸⁷. Belli bir şebeke kullanımı için öngörülen şebeke kullanım tarifesi, maliyete dayalı olarak belirlendiğinde daha belirgin somutlaştırılıp ya da sınırlandırılabilir. Almanya'da mesafeye bağlı bir tarife uygulanmaktadır (VV Strom I). Bu tarifede her işlem için ayrı hesaplama yapılmaktadır. Bu işleme bağlı tarife modeli, elektriğin şebekede sözleşmede belirlenen yolları takip etmediği fiziki gerçeğini göz ardı etmektedir. Bu sebeple de mesafeye endeksli bu tür tarifeler şebekeye elektrik verme ve almanın neden olduğu gerçek maliyetleri yansıtmamaktadır. Komisyon bu tür bir tarifeyi AB anayasası m. 82/II/a)'ya karşı şebeke işleticisinin bir ihlali olarak değerlendirdi⁸⁸. Tarife kavramı, maliyete yönelik olma kriteri ile ilgili olarak açıkça ortaya koymaktadır ki, elektrik ve gaz sektöründe şebekeye giriş ücret-

⁸⁴ Rosin/Krause, ET 9/2003 Special, 17, 23; Theobald/Hummel, ZNER 2003, 176, 177.

⁸⁵ Neveling, Danner (yayıncı), Ia B, kn. 537; Jones, EU Energy Law, Cilt 1 2004, kn. 13.26.

⁸⁶ Wissmann, ET 9/2003 Special, 25, 26 vd.; Säcker, ZNER 2003, 214 vd.

⁸⁷ Bkz. Elt-Dir m. 20/I; Gaz-Dir m. 18/I.

⁸⁸ Albers, FILJ 2002, 909, 933 vd.; Avrupa Adalet Divanı gerçek maliyetlere paralel olarak belirlenen ücretleri "uygun ücret" olarak nitelmiştir, bkz. AAD 26/75, General Motors, 1975, 1367, Metin no. 12 ve AAD 27/76, United Brands, 1978, 207, Metin no. 255.

leri, fiziki gerçeklere uygun, mesafeye bağlı olmayan bir maliyet modeline göre belirlenmelidir. İşlem maliyetleri her işlem için şebekeye giriş ve çıkış yerlerine göre farklılık gösterebilir⁸⁹.

Tarifelerin oluşturulması, şebeke kullanım hallerinde götürü bir gruplaşmaya gitme zorunluluğunu getirmiştir⁹⁰. Böyle bir gelişme, şebekeye girişin basit ve etkili biçimde gerçekleşmesi için dar kapsamda da olsa, maliyete bağlı harekete aykırılık ve şebeke kullanımında belli bir ayrımcılık anlamına gelmektedir⁹¹.

Tarife belirlenirken rekabet dışı menfaatlerinde somut olay kapsamında göz önünde bulundurulmasının maliyet yansıması ile bağdaşıp bağdaşmayacağı diğer bir sorundur. Şebeke ekonomilerinde ücret düzenlemesi sadece rekabetin desteklenmesi ile sınırlı olmayıp bir amaçlar bütününe yöneliktir⁹². Enerji direktiflerindeki maliyet yansıması kriterine bakıldığında da, maliyet ve tarife arasında sadece bir kategori ilişkisi istenmemektedir. Bu bağlamda Elt-Dir m. 3/VII'de⁹³ şebeke yapımı ve korunması için teşvik düzenlemesinde vurgulanan temin güvenliği, ekonomik ve sosyal birliktelik ve çevrenin korunması gibi amaçlar unutulmamalıdır.

Üye ülkelerin takdir alanları, enerji direktiflerinin genel değerlendirilmesi ve amaçları ile sınırlandırılır. Etkin bir şebekeye giriş düzenlemesinin amaçları, monopol gelirinin⁹⁴ ve buna bağlı

⁸⁹ Albers, FILJ 2002, 909, 935. Enerji direktifleri tarife modelleri hakkında somut veriler içermemektedir; Herrmann, Europäische Vorgaben zur Regulierung der Energienetze, 2005, s. 186, 187.

⁹⁰ Theobald/Hummel, ZNER 2003, 176, 178; Schneider, ZweR 2003, 381, 400.

⁹¹ Schneider, ZweR 2003, 381, 400; Jones, EU Energy Law, Cilt 1 2004, kn. 3.18.

⁹² Theobald/Hummel, N&R 2004, 2, 5 vd

⁹³ Elt-Dir m. 3/VII "Member States shall implement appropriate measures to achieve the objectives of social and economic cohesion, environmental protection, which may include energy efficiency/demand-side management measures and means to combat climate change, and security of supply." Bu maddeye paralel olarak Gaz-Dir m. 3/IV düzenlenmiştir.

⁹⁴ Hangi maliyet kriteri belirlenirse belirlensin, tespit edilen ücret düzenlemesi şebeke işleten şirkete uygun bir kazanç getirecektir. Şebekenin sağlıklı şekilde fonksiyonlarını yerine getirebilmesi için gerekli olan gelecekteki yapılması zorunlu yatırımlar açısından bu durum zaruridir. Maliyet yansıması kavramından şirket kazancının maximize edilmesi konusunda veri elde edilip edilemeyeceği ayrı bir sorudur. Şebeke düzenlemesinin amacı monopol kârını engellemektir. Elde edilen kârın ne zaman hangi şartlar altında monopol kârı sayılacağı tartışmalı bir konudur. Rekabeti düzenleme makamları bu konuda kriterler ortaya koymalıdır. Bütün belirsizliğine rağmen maliyet yansıması kriteri, *ex-ante* bir düzenlemeyle birlikte geleceğe dönük olarak şebeke tekelsi şirketin kârının kabul edilebi-

oluşan çapraz sübvansiyonun engellenmesi, tarifelerdeki ayrımcı yaklaşımın yasaklanması ve enerji piyasalarındaki rekabet ihlallerinin önüne geçilmesidir. Politik sebeplerle maliyet odaklı olmayan şebeke tarifeleri de, şebeke işletici şirketlere rekabeti tahrif edici çapraz sübvansiyon imkânı vermemelidir. Bu nedenle böyle bir tarife neticesi yüksek kâr elde eden şebeke işleticilerinin bu geliri şebekeye yatırım yapmaları ya da rekabet ihlaline neden olmayan üçüncü bir kişiye (son tüketici veya şebeke şirketinin çalışanları gibi) aktarılması temin edilmelidir.⁹⁵

c) Değerlendirme

Enerji direktiflerinin getirdiği *ex-ante* düzenleme, beraberinde önceden yapılan tesadüfî rekabet kontrolünün yerine sürekli bir şebekeye giriş tarifesi kontrolünü getirmiştir. Bu sistemde maliyet hesaplama metotları çok önemli rol oynamaktadır. Tarifelerde şebekenin sağlıklı bir şekilde işleyişinin teminat altına alınması, şebeke işleten şirketin geçmişte şebekeye yaptığı yatırımların her şartta değerlendirileceği anlamına gelmemektedir. Enerji direktifleri belli bir maliyet kriteri öngörmemektedir. Şebeke monopolünün etkili şekilde kontrol edilmesi gerektiği için, maliyetler ile şebeke kullanım ücretleri arasındaki fark çok açılmamalıdır. Tarife düzenlemelerinde rekabet dışı amaçların güdülmesi, rekabet ortamına zarar verici etkilere yol açmamalıdır. Bu durumda şebekeye giriş tarifesi kavramı, götürü, gruplara ayrılmış şekilde ve mesafeden bağımsız olarak ücret belirlenmesini ifade etmelidir. Komisyonun sınır ötesi işlemler için uyumlu, tarife kriterleri yardımıyla yerel pazarlar yaratma amacı, hem elektrik hem de gaz sektöründe üye ülkelerin geniş düzenleme yapma özgürlükleri ile çatışma içindedir. Bu çatışma ortamında geleceğin Avrupa enerji iç pazarı oluşacaktır⁹⁶.

---

lir ölçülerde olup olmadığı hakkında şeffaf ve düzenleyici bir tartışma ve karar alma süreci sağlar, Jones, EU Energy Law, Cilt 1 2004, kn. 3.18.

⁹⁵ EdF ve GdF' nin kısmi özelleştirilmelerinde konuya örnek olabilecek bir durum yaşanmıştır. Bu şirketlerin enerji iletimi kısmında çalışanların 25 milyar Avro ek emeklilik masrafları, AB Komisyonunun onayıyla şebekeye giriş ücretlerine yapılan zamlarla finanse edildi. Enerji konzernelelerinin diğer faaliyet alanlarında çalışanlarının ek emeklilik giderleri, ilgili şirket tarafından karşılanmaktadır. Bu çözüm sayesinde şebekeye yapılan zammın EdF ve GdF'nin şebeke işleten kısmı dışındaki faaliyet alanlarının rekabeti tahrif edici çapraz sübvansiyonla desteklenmesi engellenmiştir, Herrmann, Europäische Vorgaben zur Regulierung der Energienetze, 2005, s. 188.

⁹⁶ Schneider, ZWR 2003, 381, 393; Herrmann, Europäische Vorgaben zur Regulierung der Energienetze, 2005, s. 190.

2) Şeffaflık

Şeffaflık ve belirlenen şebekeye giriş şartlarının ve tarifelerinin herkes tarafından ulaşılabilir olması, enerji direktiflerinin sınırlarını belirlemektedir. Şeffaflık şekli olarak şebekeye giriş şartlarının uygunluğunun ve bu durumun kontrol edilebilirliğinin sağlanmasına hizmet etmektedir. Tarifeler ve tarife belirleme metotları o kadar açık, net, belirli ve de herkes tarafından ulaşılabilir olmalı ki, ilgili piyasa katılımcıları bu tarife ve metotların ekonomik etkilerini ve bu düzenlemelere karşı girişeceği hukuki mücadelenin başarı şansını tahmin edebilecek durumda olmalıdır⁹⁷.

Elt-Dir m. 20/I e göre hesaplama metotları ve şebekeye giriş tarifeleri yürürlüğe girmeden önce kamuya duyurulmalıdır. Üye ülkeler metot ve tarifelerin yayınlanmadan önce geçerliliklerinin olmadığına özen göstermelidir. Gerçek aleniyet, verilere gerçekten erişimi gerektirir. Yayınlama iç pazarın oluşması amacına müteallik olarak sınırlar ötesi yani İnternet üzerinden olmalıdır. Açıklık kuralı pratikte, açıklanan genel kurallara aykırı her türlü bireysel görüşmelere, istisnai uygulamalara ve fiyat indirimlerine engel oluşturacaktır⁹⁸. Gizli tarifeler geçersizdir. Enerji direktifleri, bu tür bir kamuya duyurmanın keyfiyetini üye ülkelerin takdirine bırakmıştır⁹⁹.

Üye ülkeler sorumluluk alanlarında, şebeke işleten şirketlerin enerji direktiflerindeki şeffaflık yükümlülüğünü yerine getirdiklerini taahhüt etmelidir. Elt-Dir m. 23/I/h), düzenleme kurullarını, şeffaflık şartlarının uygunluğunu denetlemekle sorumlu tutmuştur. Elt-Dir m. 23/IV'e göre şeffaflık şartlarının değişimi gerekli ise, kurul reaktif kontrol yetkisi kapsamında müdahale etmelidir.

⁹⁷ Herrmann, Europäische Vorgaben zur Regulierung der Energienetze, 2005, s. 190, 191. Tarife düzenlemesinin herkes tarafından anlaşılabilirliğinin maddi ve usule ilişkin iki yönü bulunmaktadır. Karar alma sürecine ilişkin şeffaflık başka bir çalışma konusudur.

⁹⁸ Jones, EU Energy Law, Cilt 1 2004, kn. 3.15.

⁹⁹ Tarife ve metotlar yayınlanması ile yürürlüğe girme tarihleri arasında ne kadar bir zaman bulunması gerektiği direktiflerde düzenlenmemiştir. Zaman aralığı kısa olursa, tarifeler önce uygulanır sonra itiraz edilebilir. Hukuki güvenlik açısından metot ve tarifelerin önceden yayınlanması yeterli değildir. Bu düzenlemeler, uygulanmadan önce kontrolüne imkân sağlayacak şekilde, yürütmeden uygun bir süre önce duyurulmalıdır.

3) Ayrımcılık Yasağı

Şebeke kullanıcıları arasında herhangi bir ayrımcılık yapmaksızın tarifelerin belirlenmesi ilkesi Elt-Dir m. 20/I'de düzenlenmiştir. Direktifin gerekçesinin 13. maddesinde, bütün şebeke kullanıcılarını kapsadığı vurgulanmaktadır¹⁰⁰. Ayrımcılık yasağı rekabetin sağlanması için büyük önem taşır¹⁰¹. Özellikle şebekeye girişte adil bir rekabet ortamının yaratılması, bu düzenlemenin varlık sebebidir. Bu nedenle bütünleşmiş şebeke işleten teşebbüsün dağıtım yapan kısmı da, bir konzern bünyesinde faaliyet gösteren şebeke kullanıcısı da, direktif kapsamında ele alınır¹⁰².

Enerji şebekelerinde, şebekeye giriş tarifelerindeki ayrımcılık yasağı, benzer özellikteki hizmetlere aynı düzeyde ücret talep edilmesini ifade eder¹⁰³. Düzenleme kurulları ve şebeke işleten şirketler verilen hizmetlerin aynı değerde olup olmadığını belirlemede, orantılılık prensibiyle sınırlandırılmış, istenilen şebeke hizmetinin özelliklerini tespit etmelerine imkân sağlayan değerlendirme alanına sahiptirler. Bu anlamdaki her türlü fiyat farkının mantıklı, Avrupa Birliği Anayasası ve direktiflerine aykırı olmayacak şekilde, somut nedenleriyle izahı yapılmalıdır¹⁰⁴.

Şebekeye giriş tarifelerinin kapsamlı şekilde aleniyeti ile birlikte şebeke işleten şirketlerin özellikle kendi konzernlerindeki dağıtım şirketlerine ve diğer büyük müşterilerine ne ölçüde indirim yapabileceği sorusu önem kazanmaktadır¹⁰⁵. Avrupa Adalet Divanı içtihatlarına göre, şebeke kullanıcısının şebeke işleten şirket için gerçekleştirdiği özel ekonomik değeri olan bir hizmet,

¹⁰⁰ Paralel düzenleme Gaz-Dir m. 18/I ve gerekçesinin 22. maddesi.

¹⁰¹ Alman elektrik ve gaz sektöründeki önemi için bkz. *Püstow*, Die Liberalisierung der deutschen und französischen Gaswirtschaft, 2004, s. 187; *Braun*, Der Zugang zu wirtschaftlicher Netzinfrastruktur, 2003, s. 239.

¹⁰² Konunun somutlaştırılması için AAD'nin kartel hukukundaki ayrımcılık yasağına ilişkin kazai içtihatlarına (Avrupa Birliği Anayasası m. 82/II/c)) müracaat edilebilir. Devletin yetkili kurulları da 82. maddedeki rekabet düzenlemesine aykırı olarak, şebeke işleten şirketlere yükümlülük getiremez, *Neveling*, Danner (yayıncı), Ia B, kn. 331; *Bogdandy*, Grabitz/Hilf, Avrupa Birliği Anayasası m. 10 kn. 63.

¹⁰³ Bkz. *Schröter*, Groeben/Schwarze, Avrupa Birliği Anayasası m. 82, kn. 226, 231.

¹⁰⁴ Burada en önemli husus enerji piyasasında birliğin sağlanması ve etkin ve sulandırılmamış bir rekabetin yaratılmasıdır. Enerji şebekelerinde kapasiteyi hazır bulundurmak için farklı maliyet göz önünde bulundurulacağından, piyasada katı bir fiyat yapılmasına gitmek de ayrımcılık yasağıyla bağdaşmaz.

¹⁰⁵ *Theobald/Hummel*, ZNER 2003, 176, 178.

yapılan bu indirimle değerlendiriliyor, karşılığı veriliyor ise yapılan indirim geçerlidir¹⁰⁶. Buna karşın sadık müşterilere yapılan indirimler böyle bir özellik taşımadığı için geçerli değildir. Dikey olarak bütünleşmiş şebeke işleten şirketin rakiplerine karşı olan, bu rakip firmaların faaliyetlerini kısıtlayan ve dolayısıyla da iç piyasada sağlıklı bir rekabet ortamı amacına aykırı olan her türlü indirim politikası ayrımcı niteliktedir¹⁰⁷.

Yeni bir ayrımcılıkta Elt-Dir ile Elt-Tüz'ün karşılıklı etkileşiminden ortaya çıkabilir. Komisyon ve düzenleme kurullarının paralel düzenleme yapma yetkileri, bir üye ülkedeki denk şebeke kullanıcılarına tarifelerde farklı muamele yapılması sonucunu doğurur. Komisyon sınır ötesi şebekeye giriş tarifesi ve ücretinin belirlenmesinde maliyet kriterini, rekabeti destekleyici şekilde belirlerken, üye ülke şebeke işleten şirketin çıkarlarına uygun bir maliyet kriteri belirleme yoluna gidebilir. Bu durumda aynı şebeke kullanıcısı, ülke içinde ya da sınır ötesi bir işlem yapma kararına bağlı olarak, şebekeye giriş için farklı ücret ödemek zorunda kalacaktır¹⁰⁸.

Elektrik direktifi üye ülkeyi kendi hâkimiyet alanında ayrımcı olmayan ücretler tespit etmekle yükümlü kılmıştır. AB bu bağlamda direkt bağlayıcılığı olan hükümler vâz ederse, üye ülke direktifin istediği eşit muamele sonucuna ulaşmak için yalnız ve dolayısıyla da rahat hareket edemeyecek ve çelişkili bir durum oluşacaktır. Elektrik ticareti tüzüğü geri kalmış olan ülkelerarası elektrik ticaretinin gelişmesi ve yoğunlaşmasını amaçlamaktadır. Bu nedenle de önceliği ülkelerarası faaliyetlere vermektedir. Üye ülkeler tabii ki tüzüğün bu tutumunun beraberinde getirdiği fiyat politikasını, kendi ülkelerindeki enerji ticareti faaliyetleri için benimsemek zorunda değildirler. AB hukuku, ülke içindeki faaliyetlerde ikincil hukuka dayalı düzenleme çerçevesinde, bu tarz bir ayrımcılığa müsamaha göstermektedir¹⁰⁹.

¹⁰⁶ Bu çerçevede şebeke kullanıcısının şebeke işletenden belli bir yükümlülüğü devraldığı için verilen ödül miktarı üzerinden yapılan indirimler geçerli indirimlerdir. Bkz. AAD 85/76, *Hoffmann-La Roche*, 1979, 461, Metin no. 90 ve 97 vd; AAD, 322/81, *Michelin*, 1983, 3461, Metin no. 73 vd.; AAD, T-83/91, *Tetra-Pak II*, 1994, II-755, Metin no. 221.

¹⁰⁷ *Schröter*, Groeben/Schwarze, Avrupa Birliği Anayasası m. 82, kn. 226, 232 vd.

¹⁰⁸ Böyle farklı bir uygulama ayrımcılık yasağı kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği ayrı bir sorun olarak ortaya çıkmıştır, *Herrmann*, *Europäische Vorgaben zur Regulierung der Energienetze*, 2005, s. 194.

¹⁰⁹ *Craig/De Búrca*, *EU Law*, 2003, 720. Bu farklılığı gidermeğe yönelik Elt-Dir m. 23/XII' deki benzer rekabet şartlarının oluşması için düzenleme

Yine de hukuka uygun olan düzenlemelerdeki bu ayrımcılık, Avrupa'nın yeni enerji düzenleme konseptindeki kırılma noktalarından birini oluşturmaktadır. Rekabeti zora sokan bu şartlar üye ülkeler üzerinde de bir baskı oluşturmaktadır. Şimdilik birlik içindeki toplam enerji akışının sadece % 10' un altındaki bir miktar üye ülkeler arasında gerçekleşmektedir. Rekabeti destekler nitelikteki, şebekeyi hazır bulundurmaya ilişkin maliyet kriterlerinin belirlenmesi, sınır ötesi elektrik ticaretini arttıracaktır. AB Komisyonu Avrupa'daki elektrik şebekelerinin daha da genişletilmesini talep etmektedir. Böylece farklı ülkelere yeni elektrik sağlayıcılar sisteme dâhil olacaklardır¹¹⁰.

Milli enerji piyasaları arasındaki şebekeye giriş şartlarının hukuki ve fiziki anlamda iyileştirilmesi ile birlikte, birlik içindeki uluslar arası enerji trafiği de artacaktır. Öte yandan diğer üye ülkelerin üstün rekabet gücüne sahip büyük enerji konzerne, milli enerji dağıtım şirketleri karşısında eskisine göre daha düşük şebekeye giriş ücretinin sağladığı rekabet avantajıyla, daha etkin hale gelebileceklerdir¹¹¹. Bu tersine dönen ayrımcılıktan yerli dağıtım şirketleri rahatsız olabilirler.

V. Değerlendirme

Enerji direktiflerinin beraberinde getirdiği *ex-ante* düzenleme ve şebekeye giriş tarifelerinin yürürlüğe girmeden önce kapsamlı şekilde yayınlanması yükümlülüğü, direktif verilerinin pratik önemini de arttırmıştır. Hukuki bağlayıcılığı olan maliyet hesaplama metotları, gelecekte daha fazla hukuki güvenlik sağlayacaklardır. Getirilen en önemli yeniliklerden biri de maliyet yansıtan ücretlerin belirlenmesi esasıdır. AB deki hukuki gelişme, bugün üye ülkelerdeki milli enerji şebekelerine giriş tarifelerinin birbiriyle uyumlu hale getirilmesi yönündedir¹¹². Yapılan bu dü-

---

kurullarına işbirliği yapma yükümlülüğü de getirilemez. Birlik düzenleme kurullarının sınırlı bir işbirliğinden yanadır.

¹¹⁰ Kısmen yüksek oranda yoğunlaşmaların yaşandığı bazı milli enerji piyasaları için bu tür bir dış müdahale, rekabetin canlanıp gelişmesi için tek imkân olarak görünüyor. Bunun için de mevcut elektrik şebekeleri, artan yatırımlar ile elektrik alt yapısı ve temin güvenliği hakkında düzenlenmiş birliğin müdahalelerine izin veren bir direktif yardımıyla daha da genişletilmelidir.

¹¹¹ EdF yönetim kurulu üyesi *Roussely* yaptığı bir röportajında, bu gelişmelerden, şebeke bağlantı noktalarının genişlemesini, daha şeffaf, mesafeden bağımsız hesaplanan ve daha ucuz enerji şebekelerine giriş imkân tanıyan tarifeler umduğunu ifade etmiştir, *Handelsblatt*, 29.9.2003, no. 187, s. 2.

¹¹² *Koenig/Rasbach*, IR 2004, 26, 26.

zenlemelerle, yakın zamanda üye ülkelerdeki milli denetleme kurulları ülke içindeki büyük uyuşmazlıkların giderilmesinde, etkin bir şebekeye giriş sistemi kurulmasında ve çapraz sübvansiyonun engellenmesinde kilit rol oynayacaktır. Yeni düzenleme politikasından kaynaklanan uyuşmazlıklar ve enerji sektörüne yönelik ikincil derecedeki milli hukuki düzenleme alanınının genişlemesi öngörülebilir durumlardı. Ortaya çıkan bu anlaşmazlık, milli ve AB'nin düzenleme yetkilerine genel bir bakışı zorunlu kılmaktadır.

C. Şebekeye Giriş ve Bağlantı Şartları

Elt-Dir m. 23/II/a) şebekeye giriş ve bağlantı şartlarının da *ex-ante* düzenlemesini talep etmektedir. Şebekeye giriş ve bağlantıya ilişkin şartlar açık ve net değilse maliyeti yansıtan şebekeye giriş tarifeleri işlevini yerine getiremeyecektir. Ücretler ve diğer şartlar ancak beraber belirlendiğinde bir etkileri olacaktır¹¹³.

Şebekeye giriş şartları teknik, ticari ve hukuki şartlardır. Şebeke kullanıcısı bu şartlara göre ya şebekeye elektrik verir ya da dağıtım yapmak amacıyla elektrik alır. Şebeke işleticisinin sağlayacağı hizmetler hakkındaki anlaşmalar, verilen hizmetlerin kesilmesi durumunda ne yapılacağı, ödeme zamanları, bilgi ve veri aktarma yükümlülüğüne bağlı sorumluluk bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu şartlar, şebekeye giriş yetkili olan ile bu konuda yükümlülükleri olanı birbirine bağlar.

Şebekeye bağlantı şartları ise, enerji direktiflerinin yorumlanmasından çıkan sonuca göre; üretim ve dağıtım tesisinin şebekeye bağlantısının teknik, ticari ve hukuki şartlarıdır¹¹⁴. Bağlantı tarifeleri, ilk bağlantı ve bağlantının bağlantı sahibince sürekli kullanılmak üzere şebeke işleticisi tarafından muhafazası, bu kapsamda mütalaa edilebilir¹¹⁵. Şebekeye bağlantı sözleşmelerinde düzenlenen tipik konular; bağlantı tarifeleri, inşaat masrafları için ek ödemeler, gayrimenkulden yararlanma hakkı, dağıtım tesislerinin bağlanması ve işletilmesi ve ölçüm tesislerinin kuruluş yeri vb. İletim ve dağıtım şebekeleri arasın-

¹¹³ Büdenbender, EnWG Kommentar, § 6, kn. 70.

¹¹⁴ Elt-Dir m. 6 ve 23/V; Gaz-Dir m. 5.

¹¹⁵ Bkz. Theobald/Hummel, ZNER 2003, 176, 177; Rosin/Krause, ET 9/2003 Special, 17, 21 vd.

daki şebeke bağlantısının bağlantı şartları da enerji direktifinin uygulama alanındadır¹¹⁶.

Enerji şebekelerine giriş tarifelerinin düzenlenmesine paralel olarak Elt-Dir m. 23/II/a) şebekeye giriş ve bağlantı şartlarının ya da en azından bu şartların hesaplanmasına ya da tespit edilmesine ilişkin metotların *ex-ante* düzenlenmesi yükümlülüğü getirmiştir. Soru; tarife düzenlemesindeki gibi yoğun bir düzenlemeye gerek olup olmadığıdır¹¹⁷. Tarife düzenleme metotlarındaki düzenleme yoğunluğuna olan ihtiyaç, şebekeye giriş ve bağlantıdaki tarife dışındaki şartlar içinde söz konusu olmalıdır¹¹⁸. Çünkü şebekeye giriş tarifelerinin tespiti, tarife dışındaki şebekeye giriş ve bağlantı şartlarının tespitinden içerik olarak büyük farklılık arz etmemektedir. Şebeke işleten şirket, şebekeye giriş ücretini kötüye kullanmak yerine diğer şebekeye giriş ve bağlantı şartlarında oynayarak yüksek kâr elde etme veya ayrımcılık yapma yoluna gidebilir. AB kanun koyucusunun iradesi, etkili ve ayrımcılık yapmayan bir şebekeye girişin oluşmasında *ex-ante* düzenlemenin hayati öneme sahip olduğu yönündedir ve böyle bir şebekeye giriş ortamını sağlamada ancak genel ve yoğun düzenlemelerin pratikte bir etkisi olacaktır¹¹⁹.

I. Maddi Düzenleme Kriterleri

Şebekeye giriş ve bağlantı şartlarına ilişkin *ex-ante* düzenleme için öngörülen maddi veriler yetersiz şekilde dağılmıştır. Ayrım yapmama ve şeffaflık, enerji direktiflerinde ifade edilen asgari standartlar olarak en önemli düzenleme kriterlerini oluşturmaktadır¹²⁰. Elektrik direktifi gerekçesinin 21. maddesine göre direktifin yerine getirilmesi şeffaf bir şekilde olmalıdır¹²¹.

¹¹⁶ Elt-Dir m. 5; Gaz-Dir m. 6; Bkz. *De Wyl/Neveling*, ZNER 2003, 182, 182.

¹¹⁷ Şebekeye giriş tarifeleri için tanımlanan metot kavramı bağlantı tarifelerinin hesaplanmasında da sorunsuz olarak kullanılabilir. Buna karşın tarifelerin dışındaki diğer şebekeye giriş ve bağlantı şartlarının belirlenmesinde kullanılacak metot kavramından ne anlaşılması gerektiği muğlaktır ve burada aynı metot kavramını kullanmak uygun değildir, *De Wyl/Neveling*, ZNER 2003, 182, 183.

¹¹⁸ Yapılan amaçsal yorum, metot kavramından sonuca dönük olarak tek anlam çıkarılmasını zorunlu kılıyor.

¹¹⁹ *Ehricke*, Die Regulierungsbehörde für Strom und Gas, 2004, s. 67; *Tettinger/Pielow*, RdE 2003, 289, 291; *Büdenbender*, ET 9/2003 Special, 2, 7. Bütün önemli şebekeye giriş ve bağlantı şartları, yürürlüğe girmeden önce uygulanabilir, denetlenebilir ve açıklanabilir şekilde *ex-ante* tespit edilmeli ya da onaylanmalıdır. Çok genel, önemli noktaları yoruma açık şekilde boş bırakılmış çerçeve düzenlemeler geçerli değildir.

¹²⁰ *Schneider/Prater*, RdE 2004, 57, 61.

¹²¹ Aynı şekilde Gaz-Dir gerekçesi m. 19.

Elt-Dir m. 20/I ve altıncı gerekçe maddesine¹²² göre şebekeye giriş ayrımcılık yapmadan, şeffaf ve objektif kriterlere göre düzenlenmelidir. Elt-Dir m. 5'e göre şebekeye teknik bağlantı şartları objektif ve ayrımcılık yapmaksızın oluşturulmalıdır¹²³. Ayrıca Elt-Dir m. 3/3'e göre temel dağıtımda müşterilerin şebekeye bağlantı şartları şeffaf ve ayrımcılıktan uzak olmalıdır¹²⁴.

Şebekeye giriş tarifeleri için ortaya konan şeffaflık standardı, amaca yönelik olarak diğer şebekeye giriş ve bağlantı şartları için de uygulanmalıdır. Bu şartlar öyle açık, belirli ve herkes tarafından ulaşılabilir olmalı ki, bütün ilgili piyasa katılımcıları belirlenen şebekeye giriş ve bağlantı şartlarının ekonomik etkilerini ve hukuki bir iddianın başarı şansını önceden öngörebilmelidir¹²⁵.

Elde boş tutulan ve dolu olan şebeke kapasitesinin yayınlanması, ifşa edilmesi bir problem oluşturmaktadır. Şeffaflık ilkesinin rekabet yanlısı yorumu, kullanılan ve kullanılmayan şebeke kapasitesinin ve elde tutulan yardımcı hizmetlerin, şebeke işleten şirket tarafından düzenli ve ayrımcılık yapmaksızın yayınlanmasını öngörmektedir¹²⁶. Şeffaflık yükümlününün hakkıyla yerine getirilmesi, sadece denetim ve denetleme kurulunun Elt-Dir m. 23/I/d), h) ve Elt-Dir m. 23/IV e göre *ex-post* kontrol yetkisi ile sağlanamaz¹²⁷.

Elt-Dir m. 5 Avrupa iç enerji piyasasının oluşumunu destekleyici şekilde şeffaflık kuralına vurgu yapmıştır¹²⁸. Direktifin

¹²² Aynı şekilde Gaz-Dir gerekçesi m. 7.

¹²³ Elt-Dir m. 5 "...These technical rules shall ensure the interoperability of systems and shall be objective and non discriminatory. ..." Gaz-Dir m. 6. "...These technical rules shall ensure the interoperability of systems and shall be objective and non-discriminatory. ..."

¹²⁴ Elektrik direktifindeki bu hükme uygun bir madde gaz direktifinde bulunmamaktadır. Yinede Gaz-Dir m. 3/I' den şeffaflık ve ayrımcılık yapmama prensiplerine ulaşılmaktadır.

¹²⁵ Tarife düzenlemelerinden farklı olarak enerji direktifleri, şebekeye giriş ve bağlantı şartlarının yürürlüğünü, bu şartların yayınlanmasına bağlamamaktadır.

¹²⁶ Tarife dışındaki şebekeye giriş ve bağlantı şartlarındaki ayrımcılık yasağı için tarife belirlemedeki ayrımcılık yasağına gönderme yapılabilir. M. 82/2/c) AB hakkında içtihatlar bu yorumu destekler niteliktedir.

¹²⁷ Elt-Tüz m. 5 sınır ötesi şebeke kapasitesi için periyodik yayınlama yükümlülüğünü direkt etkileyecek şekilde somutlaştırmaktadır. Bu veriler, ülkelerin milli enerji piyasalarındaki şebekeye giriş ve bağlantı şartlarının yayınlanması için de hukuk politikası açısından örnek oluşturabilir.

¹²⁸ Elt-Dir m. 5 "... Member States shall ensure that technical safety criteria are defined and that technical rules establishing the minimum technical design and operational requirements for the connection to the system of generating installations, distribution systems, directly connected

bu hükmüne göre şebeke bağlantısı için asgari teknik ihtiyaçlar düzenlenmeli ve yayınlanmalıdır. Uyum amacıyla da talep edilen bu ihtiyaçlar çıkarılmadan önce, Dir. 98/34/AB m. 8'deki usule göre üye ülke tarafından komisyona bildirilmelidir. Yeni hükümlerin tespit edildikten en erken üç ay sonra uygulanma imkânına kavuşması, yumuşatıcı bir etki yaratmaktadır.

II. Değerlendirme

Enerji direktifleri, şebekeye giriş ve bağlantı şartlarının düzenlenmesi konusunda yeterli maddi veri sağlamamaktadır. Teknik bağlantı şartlarında asgari standartlar tespit edilmelidir. Tarife düzenlemesinde olduğu gibi, şebekeye giriş ve bağlantı alanındaki önemli şartlar da devletin kurulları aracılığıyla hukuk güvenliğini sağlar nitelikte *ex-ante* düzenlenmelidir. Bu hedeflere yönelik olarak elektrik ve gaz sektöründe şebekeye giriş ve bağlantı şartları tüzüğü'nün çıkarılması ve ayrıca bağlantı ve temin yükümlülüğü konularında uygun düzenlemelere gidilmesi yerinde olacaktır¹²⁹.

D. Sonuç

Enerji sektöründeki birliklerin, aralarındaki anlaşmalarında gözettikleri şebekeye giriş şartlarının belirlenmesi, devletin yetkili kurulları tarafından bu şartların tespit edilmesi veya onaylanması ile birlikte kamusal bir görev oldu.

Düzenleme kurulunun bu alanda daha aktif rol almasıyla, enerji şirketlerinin, yaptıkları özel hukuka dayalı anlaşmaların ya da belirledikleri tarifelerin ve şartların içeriğini belirleme özgürlükleri sınırlandırılmıştır¹³⁰. Şebeke kullanıcıları için bu reformun önemli sonucu, getirdiği hukuki güvenlik ve açıklıktır. Gerek şebekeye giriş ücretlerinin, gerekse de şebekeye girişe ilişkin diğer şartların belirlenmesinde net bir tavır ortaya konmuştur. Türkiye pratiğinde; yapılacak olan özelleştirmelerin akabinde oluşacak rekabete dayalı enerji piyasasının düzenlenmesinde bu tavrın göz önünde bulundurulması yerinde olacaktır.

---

consumers' equipment, interconnector circuits and direct lines are developed and made public. ..." Paralel düzenleme Gaz-Dir m. 6.

¹²⁹ Herrmann, Europäische Vorgaben zur Regulierung der Energienetze, 2005, s. 205.

¹³⁰ Tettinger/Pielow, RdE 2003, 289, 291. Tarifeler ve şebekeye giriş şartları üye ülke düzenleme kurulu tarafından bizzat belirleniyorsa, piyasa aktörleri bu konuda, yani düzenlenen giriş koşulları hakkında özel hukuka dayalı düzenleme yapamazlar.

KAYNAKÇA

Albers, Michael; Energy Liberalisation and EC Competition Law, FILJ 2002, s. 909, 945.

Braun, Sebastian; Der Zugang zu wirtschaftlicher Netzinfrastruktur, Herbholzheim 2003.

Büdenbender, Ulrich; Die materiellen Maßstäbe für angemessene Netzzugangsentgelte und ihre Sicherung gegen Quersubventionierungen – auch im Lichte des Monitoring-Berichts, Kühne, Gunther (yayıncı), Berg- und Energierecht im Zugriff europäischer Regulierungstendenzen, Baden-Baden 2004, s. 65, 102.

Büdenbender, Ulrich; Nationalrechtliche Regulierung des Netzzugangs in der leitungsgebundenen Energiewirtschaft, ET 9/2003 Special, s. 2, 16.

Büdenbender, Ulrich; Kartellrechtliche Kontrolle der Netznutzungsentgelte nach dem Vergleichsmarktprinzip, Köln 2004.

Büdenbender, Ulrich; EnWG - Kommentar zum Energiewirtschaftsgesetz, Köln 2003.

Callies, Christian/Ruffert, Matthias (yayıncı); Kommentar zum EU-Vertrag und EG-Vertrag, 2. Auflage, Baden-Baden, 2002.

Craig, Paul/De Búrca, Grainne; EU Law – Text, Cases, And Materials, 3. Baskı, Oxford 2003.

Danner, Wolfgang (yayıncı); Energiewirtschaftsrecht – Kommentar, München 2004.

Ehricke, Ulrich; Die Regulierungsbehörde für Strom und Gas – Eine Abhandlung zu den Vorgaben der Vorschläge für die Richtlinie 2003/54/EG und 2003/55/EG (Beschleunigungsrichtlinien Elektrizität und Gas) im Hinblick auf die in diesen Richtlinien vorgesehene Regulierungsbehörde und deren Umsetzung in das deutsche Recht, Baden-Baden 2004.

Geradin, Damien; The Opening of State Monopolies to Competition: Main Issues of the Liberalisation Process, Geradin Damien (Yayıncı) The Liberalisation of State Monopolies in the European Union and Beyond, 2000, Den Haag, s. 181, 205.

Grabitz, Eberhard/Hilf, Meinhard (yayıncı); Das Recht der Europäischen Union – Kommentar, München 2004.

Groeben, Hans von der/Schwarze, Jürgen (yayıncı); Vertrag über die Europäische Union und Vertrag zur Gründung der Europäischen Gemeinschaft, Kommentar, Baden-Baden 2003, 2004.

Hammerstein, Christian von/Schlemmermeier, Ben; Netto-substanzerhaltung, Realkapitalerhaltung und Effizienz – Über eine diskriminierungsfreie und transparente Kalkulation von Netznutzungsentgelten in der Energiewirtschaft, VIK-Mitteilungen 4/2004, s. 78, 80.

Härle, Philipp/Sürig, Carsten; Die Regulierung der deutschen Netznutzungsentgelte in europäischer Perspektive, ET 2004, s. 506, 509.

Herrmann, Joachim; Europäische Vorgaben zur Regulierung der Energienetze, Eine Analyse der „Beschleunigungsrichtlinie“ zur Vollendung des Energiebinnenmarktes, 2006, Nomos Verlag.

Jones, Christopher W.; EU Energy Law, Cilt 1, The Internal Energy Market, Leuven 2004.

Koenig, Christian; Effiziente Effizienzmaßstäbe in der energiewirtschaftlichen Netznutzungsregulierung, WuW 2004, s. 247.

Koenig, Christian/Rasbach, Winfried; Grundkoordinaten der energiewirtschaftlichen Netzzugangsregulierung, IR 2004, s. 26, 28.

Kühling, Jürgen; Sektorspezifische Regulierung in den Netzwirtschaften – Typologie, Wirtschaftsverwaltungsrecht, Wirtschaftsverfassungsrecht, Habilitationsschrift, München, 2004.

Kühling, Jürgen; Eckpunkte der Entgeltregulierung in einem künftigen Energiewirtschaftsgesetz, N & R 2004, s. 12, 18.

Kutschke, Georg/Mölder, Gerhard/Nissen, Joachim/ Weißenfels, Robert; Anreizregulierung für den Zugang zu den deutschen Stromnetzen? – Vergleich deutscher und internationaler Erfahrungen, ET 2004, s. 139, 143.

Püstow, Moritz; Die Liberalisierung der deutschen und französischen Gaswirtschaft, Frankfurt a. M. 2004.

Richmann, Alfred; Dynamische Anreizregulierung für Strom- und Erdgasnetzbetreiber, ET 2004, s. 134, 138.

Roels, Harry; Energiewirtschaft zwischen Regulierung und Wettbewerb, ET 2005, s. 152, 156.

Rosin, Peter/Krause, Markus; Vorgaben der Beschleunigungsrichtlinie Elektrizität an eine ex-ante-Regulierung, ET 9/2003 Special, s. 17, 24.

Säcker, Franz Jürgen; Ex-Ante-Methodenregulierung und Ex-Post-Beschwerderecht – Zum Monitoring Bericht des Bundesministers für Wirtschaft und Arbeit, RdE 2003, s. 300, 307.

Säcker, Franz Jürgen; Die Genehmigung von Entgelten nach der Konzeption des Regierungsentwurfs zum TKG – ein Leitbild für die Regulierung der Energieversorgungsnetze?, ZNER 2003, s. 214, 220.

Säcker, Franz Jürgen (yayınçı); Berliner Kommentar zum Energierecht – Energiewettbewerbsrecht Energieregulierungsrecht und Energieumweltschutzrecht, München, 2004.

Schmidt-Preuß, Matthias; Europarechtliche und verfassungsrechtliche Rahmenbedingungen der Energiepolitik, Schmidt, Dieter (yayınçı), Energierecht zwischen Umweltschutz und Wettbewerb – 17. Trierer Kolloquium zum Umwelt- und Technikrecht vom 9. bis 11. September 2001, Berlin, 2002, s. 27, 69.

Schneider, Jens-Peter; Kooperative Netzzugangsregulierung und europäische Verbundverwaltung im Elektrizitätsbinnenmarkt, ZweR 2003, s. 381, 411.

Schneider, Jens-Peter/Prater, Janine; Das Europäische Energierecht im Wandel, RdE 2004, s. 57, 64.

Schütz Raimund/Tüngler, Stefan; Die geplante Novelle des EU-Energierechts – Inhalt und Umsetzungsbedarf, RdE 2003, s. 98, 105.

Seeger, Bernhard Johannes; Die Durchleitung elektrischer Energie nach neuem Recht, Baden-Baden, 2001.

Tettinger, Peter J./Pielow, Joh.-Christian; Zum neuen Regulator für den Netzzugang in der Energiewirtschaft aus Sicht des öffentlichen Rechts, RdE 2003, s. 289, 299.

Theobald, Christian/Hummel, Konrad; Entgeltregulierung im künftigen Energiewirtschaftsrecht, ZNER 2003, s. 176, 182.

Theobald, Christian/Hummel, Konrad; Entgeltregulierung in Netzwirtschaften, N & R 2004, s. 2, 7.

Vogelsang, Ingo; Analytische Kostenmodelle – ein notwendiges Übel, MMR 1998, s. 594, 598.

Wiedmann, Klaus-Peter/Langerfeldt, Michael; Verschärftes Unbundling in der deutschen Energiewirtschaft – Grundlagen: EG-Beschleunigungsnovellen und volkswirtschaftliche Monopoltheorie, ET 2004, s. 158, 165.

Wissmann, Martin; Zugangs- und Entgeltregulierung im Telekommunikationssektor – ein Modell für die Energiewirtschaft?, ET 9/2003 Special, s. 25, 30.